

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN CEMAL KAŞIKÇI CİNAYETİ

Sadullah ÖZEL*

ÖZ

“Cemal Kaşıkçı cinayeti, doğu ve batı ayrımı olmaksızın uluslararası kamuoyunun tamamını derinden etkilemiş bir vakiadır. Bu olay tüm hukuksal, siyasal ve ideolojik yönleriyle aydınlatılmadığı gibi suçun uluslararası yargılama diyalektiği içerisinde şeffaf bir şekilde tartışılması dahi sağlanamamıştır. Uluslararası hukuk, insani güvenlik ve insan haklarının sağlanmasının temel hedef olduğu bir dünya düzeninde, diplomatik misyon binasında işlenen vahşi bir cinayetin cezasız kalması her şeyden önce bu düzenin kökten sarsılması sonucuna yol açabilecektir. Suudi Arabistan’ın teokratik bir rejime sahip olması, uluslararası hukukun meşru şekilde uygulanmasını engelleyen bir sonuç doğurmamalıdır. Birleşmiş Milletler düzeni ve uluslararası toplum insani güvenlik temeli üzerine kuruludur. Kişilerin suçlandıkları bir olay karşısında dahi yaşam hakkı, işkence görmeme ve adil yargılanma hakları teminat altındadır. Bu şekilde bir isnat olmaksızın diplomatik dokunulmazlık zırhı kullanılarak yapılan yargısız infaz niteliğindeki saldırılar karşısında ulusal ve uluslararası makamlarca etkin çaba sarf edilmelidir. Siyasi ve diplomatik

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, E-Mail: sadullahozel@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4053-873X.

Makalenin Gönderim Tarihi : 17.03.2022.

Makalenin Kabul Tarihi : 15.06.2022.

cinayetlerin cezasız bırakılması halinde, en çok hukuk güvenliği ve devletlerin temeli olan uluslararası hukukun meşruiyeti zarar görecektir. Hiçbir siyasal yarar, hukukun üstünlüğünü yıpratmak bir eyleme haklılık kazandırmaz. Kaşıkçı cinayetinin de tüm yönleriyle aydınlatılması ve tüm faillerinin cezalandırılması yönündeki makul ve meşru talebin karşılanması uluslararası hukuk açısından da mutlak bir gerekliliktir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası hukuk, Cemal Kaşıkçı cinayeti, konsolosluk hukuku, diplomatik misyon, diplomatik kriz.

THE MURDER OF JAMAL KHASHOGGI IN TERMS OF INTERNATIONAL LAW

ABSTRACT

The murder of Jamal Khashoggi is a case that has deeply affected the entire international public opinion, regardless of east and west. This event could not be clarified with all its legal, political and theological aspects, and it could not even be discussed in a transparent manner within the dialectic of international judgment. In a world order where international law, human security and human rights are the main targets, impunity for a brutal murder committed in the diplomatic mission building may lead to the root cause of this order before anything else. The fact that Saudi Arabia has a theocratic regime should not result in an impediment to the legitimate application of international law. The United Nations order and the international community are built on the foundation of human security. Even in the face of an event that people are accused of, their right to life, not to be tortured and to a fair trial are guaranteed. Effective efforts should be made by national and international authorities in the face of extrajudicial execution attacks carried out by using diplomatic immunity armor without such an accusation. If political and diplomatic murders are left unpunished, legal security and the legitimacy of international law, which is the foundation of states, will suffer the most. No political benefit justifies an action that would undermine the rule of law. It is also an absolute requirement from the point of view of international law to clarify all aspects of the murder of Khashoggi and to satisfy a reasonable and legitimate request to punish all his perpetrators.

Keywords: International law, murder of Jamal Khashoggi, consular law, diplomatic mission, diplomatic crisis.

I. GİRİŞ

Suudi Arabistan vatandaşı, gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın¹ 2 Ekim 2018 tarihinde Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'nda katledilmesi uluslararası kamuoyunda infiale yol açmıştır. Cinayetin bir konsolosluk binasında gerçekleştirilmesi, failerin devlet görevlisi olmaları, bazı failerin diplomatik dokunulmazlıklarının bulunması, katledilen kişinin muhalif bir gazeteci olması, cinayetin işleniş tarzı, cesedin ortaya çıkarılmaması gibi unsurlar bu menfur olayı sıradan bir cinayetin ötesine taşımıştır.

Kaşıkçı cinayeti, ceza hukukunu ilgilendiren suç boyutunun ötesinde, uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk ve insan hakları açısından da önem arz eden istisnai bir vakıadır. Ulusal ve uluslararası güvenliğin sağlanması için oluşturulan kurumların insani güvenliği sağlamada başarısız kaldığı bu vakıa, çalışmada çeşitli açılardan incelenmiştir. Ulusal ve uluslararası kamu düzeninin korunmasında, kurumlararası ilişkilerin uyumu kadar, insan yaşamının korunmasının da odağa alınması gereklidir.

Çalışmada öncelikle Kaşıkçı'nın planlı ve organize şekilde öldürülmesi olayının gelişim süreci incelenmiş; ikinci bölümde, BM İnsan Hakları Konseyi tarafından sözkonusu cinayeti araştırmakla görevlendirilen BM Özel Rapörtörü Agnes Callamard'ın hazırladığı rapor irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, Kaşıkçı cinayeti başta Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi (KİVS) ve insan hakları hukuku bağlamında ele alınmıştır. Bu kapsamda, cinayetin yol açtığı uluslararası

¹ Cemal Kaşıkçı 13 Ekim 1958 doğumlu olup Suudi Arabistan'ın Medine şehrinde dünyaya gelmiştir. ABD'de bulunan Indiana State Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra, doğum yeri olan Suudi Arabistan'a dönerek gazeteciliğe başlamıştır. Köken olarak Türk soyundan geldiği ve ailesinin önceden Medine'ye yerleştiği bilinmektedir. 2017'den itibaren ABD'de yaşamaya başlamış ve bu tarihten itibaren Washington Post gazetesine köşe yazıları yazmıştır. Türk vatandaşı olan nişanlısı Hatice Cengiz'le evliliği için gerekli yasal işlemleri yapmak üzere 2 Ekim 2018 tarihinde gittiği İstanbul'daki Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'nda öldürülmüştür. Bkz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45776351>, Erişim tarihi: 10.10.2019.

hukuk ihlalleri ve olayın uluslararası kamusal sistem üzerinde bıraktığı etkiler değerlendirilmiştir. Ayrıca, son bölümde sözkonusu suçun muhakemesine dair uluslararası yargı organları ve ulusal yargı makamları arasındaki yetki çatışması da incelenmiştir.

II. KONSOLOSLUK BİNASINDA GERÇEKLEŞEN KAŞIKÇI CİNAYETİ

Suudi rejimine muhalif bir gazeteci² olan ve bu sebeple 2017 yılında ABD'ye gönüllü sürgüne giden Cemal Kaşıkçı, Türk vatandaşı nişanlısı Hatice Cengiz'le evlenebilmek için bekar olduğuna ilişkin bir belge almak amacıyla Suudi Arabistan'ın Washington'daki Büyükelçiliği'ne müracaat etmiş, ancak kendisine bu belgeyi Türkiye'deki Suudi diplomatik misyonlarından alabileceği belirtilerek, buraya yönlendirilmiştir.³

Kaşıkçı, 28 Eylül 2018 tarihinde Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'na randevusuz olarak gitmiş ve bekar olduğuna ilişkin belge talebinde bulunmuştur.⁴ Konsolosluk yetkilileri, belgenin en kısa sürede hazırlanacağını, belge hazır olduğunda kendisine haber verileceğini ifade etmişlerdir. Kaşıkçı'nın bu ziyaretinde konsolosluk yetkilileri kendisine oldukça nazik davranmış ve Kaşıkçı herhangi bir olumsuz durumdan şüphelenmemiştir. Kaşıkçı'nın bir diplomatik misyonda kendisine zarar verilemeyeceğini düşünerek Suudi Arabistan'ın

² Washington Post gazetesinde köşe yazarlığı yapan Kaşıkçı, Suudi rejimini ve politikalarını, özellikle de Veliiaht Prens Muhammed Bin Selman'ın muhaliflere yönelik keyfi tutuklama, işkence gibi hukuk dışı eylemlerini eleştiriyordu.

³ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 15.

⁴ Kaşıkçı, İstanbul Başkonsolosluğu'na girdiğinde nişanlısı Hatice Cengiz onu dışarıda beklemiştir. Bkz. Ferhat Ünlü; Abdurrahman Şimşek; Nazif Karaman; Cemal Kaşıkçı Cinayetinin Karanlık Sırları, Diplomatik Vahşet, TurkuvaZ Kitap, İstanbul, Aralık 2018, 33-34.

İstanbul Başkonsolosluğu'na gitmekte bir sakınca görmediği anlaşılmaktadır.⁵

Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu yetkilileri bu süreçte Suudi makamlarıyla temasa geçmiş ve Kaşıkçı'nın konsolosluğa müracaat ettiğini bildirmişlerdir. Velihaht Prens Muhammed Bin Selman'a bağlı bir istihbarat ekibi Kaşıkçı'yı Suudi Arabistan'a geri götürmek, bu mümkün olmadığı takdirde ortadan kaldırmak göreviyle hazırlık yapmaya başlamıştır.⁶

2 Ekim 2018 günü Kaşıkçı'yı arayan Başkonsolosluk yetkilileri, istediği evrakın hazır olduğunu ve gelip alabileceğini bildirmişlerdir. Kaşıkçı, nişanlısı Hatice Cengiz'le Başkonsolosluk binasına gitmiştir. Kaşıkçı, içeri tek başına alınmış ve nişanlısı kendisini dışarıda beklemiştir. Kaşıkçı, içeri girerken cep telefonlarını nişanlısına teslim etmiştir.⁷

Kaşıkçı'nın uzun süre geçmesine rağmen Başkonsolosluk binasından çıkmaması üzerine endişelenen nişanlısı Hatice Cengiz, Kaşıkçı'nın yakın arkadaşı ve Ak Parti Genel Başkan Danışmanı olan Yasin Aktay'a ve emniyet güçlerine durum hakkında bilgi vermiştir.⁸

Kaşıkçı'nın kayıp olduğunun öğrenilmesi üzerine Türk ve yabancı medya organları canlı yayınlarla durumu takip etmeye başlamışlardır. Suudi Başkonsolosluk yetkilileri Kaşıkçı'nın işlemlerini tamamladıktan sonra Konsolosluk'tan ayrıldığını, akıbetinin ortaya çıkarılması için Türk makamlarıyla temas halinde olduklarını açıklamışlardır.⁹ Türk makamları, Kaşıkçı'nın Konsolosluk binasından çıktığına ilişkin bir görüntü olmadığını, hala bina içerisinde tutulduğunun değerlendirildiğini, konsolosluk binası içinde arama yapabilmek için Suudi makamlarının iznine ihtiyaç duyulduğunu açıklamışlardır.¹⁰

Başkonsolosluk binasında cinayeti işlediği belirlenen 15 kişilik ekip¹¹ iki ayrı özel uçakla 2 Ekim günü İstanbul'a gelmiş ve 24 saatten

⁵ İbid, s. 33-34.

⁶ İbid, s. 27-28.

⁷ İbid, s. 35-36.

⁸ İbid, s. 190.

⁹ İbid, s. 134.

¹⁰ İbid, s. 134-135.

¹¹ Suudi suikast ekibinde yer alanların isimleri için bkz. ibid, s. 43-45.

daha kısa bir süre içerisinde İstanbul'u terk etmiştir.¹² Gelen ekip içerisinde istihbaratçıların, adli tıp uzmanının ve Cemal Kaşıkçı'ya benzeyen bir dublörün yer alması cinayetin planlı ve organize olduğunu ortaya koymaktadır.¹³

7 Ekim 2018 tarihinde gazeteci Turan Kışlakçı, Kaşıkçı'nın öldürülerek parçalara ayrıldığı yönünde bilgiler geldiğini iddia etmiştir.¹⁴ Suudi makamları, cinayet delillerini karartmak üzere İstanbul Başkonsolosluğu'na 11 Ekim 2018 tarihinde uzman kimyager ve toksikolog göndermiştir. Bu uzmanlar hem konsolosluk binasında hem ikametgahta kriminal anlamda delil oluşturabilecek kanıtları yok etmişlerdir.¹⁵

Uluslararası baskıların artması üzerine Suudi makamları, Türk emniyet güçlerinin Başkonsolosluk binası ve ikametgahında arama yapmalarına izin vermek zorunda kalmıştır. Türk emniyet makamları 15 ve 16 Ekim 2018 tarihlerinde Başkonsolosluk binasında, 17 Ekim 2018 tarihinde ise Başkonsolosluk ikametgahında kriminal inceleme yapmıştır.¹⁶ Dört aşamalı bir kimyasal temizlik gerçekleştirildiği için Türk emniyet güçleri konsolosluk ve ikametgâh binalarında yaptıkları incelemelerde maktulün DNA'sına rastlayamamıştır.¹⁷ Bu süreçte, İstanbul Başkonsolosu Muhammed el-Uteybi 16 Ekim 2018'de ülkesine geri dönmüştür.¹⁸

Suudi makamları, Başkonsolosluk içinde yaşanan bir arbede sonrasında Kaşıkçı'nın öldüğünü cinayetin işlenmesinden 18 gün sonra 20 Ekim 2018 tarihinde itiraf etmiş, ancak cesedin nerede olduğunu bilinmediğini açıklamışlardır.¹⁹ Suudi Arabistan, Cemal Kaşıkçı'nın

¹² İbid, s. 24-26.

¹³ İbid, s. 165-169 ve 314-316.

¹⁴ Turan Kışlakçı: "Bize ulaşan bilgi öldürüldüğü yönünde", www.hurriyet.com.tr, Erişim tarihi: 01.10.2019.

¹⁵ Ferhat Ünlü; Abdurrahman Şimşek; Nazif Karaman; Cemal Kaşıkçı Cinayetinin Karanlık Sırları, Diplomatik Vahşet, Turkuvaz Kitap, İstanbul, Aralık 2018, s. 85.

¹⁶ İbid, s. 85.

¹⁷ İbid, s. 84, 192-194.

¹⁸ İbid, s. 85.

¹⁹ İbid, s. 136-138. Türk emniyet güçleri, Cemal Kaşıkçı'ya ait parçalanmış cesedin Başkonsolosluk ikametgahındaki 21 metre derinlikteki su

ölümünde iştiraki olan herkesten hesap sorulacağını ve bu kişilerin adalete teslim edileceklerini açıklamıştır.²⁰

Tehdit altında olduğu bilinen rejim muhalifi,²¹ barışçıl bir gazetecinin bir diplomatik misyon binası içerisinde katledilmesi tüm dünyada geniş yankı bulmuş ve kınanmıştır. Suudi makamlarının cinayetteki açık sorumluluğunun yanı sıra Kaşıkçı'nın yaşama hakkının korunamaması nedeniyle başka devletlere de ciddi eleştiriler yöneltilmiştir.²² Konuya ilişkin BM İnsan Hakları Konseyi aracılığıyla bir de rapor tesis edilmiştir.

III. BM İNSAN HAKLARI KONSEYİ, HUKUK DIŞI, TOPLU VE KEYFİ İNFAZLARI İNCELEME ÖZEL RAPORTÖRÜ TARAFINDAN KAŞIKÇI CİNAYETİ HAKKINDA HAZIRLANAN RAPOR

BM İnsan Hakları Konseyi tarafından görevlendirilen BM Özel Rapörtörü Agnes Callamard, Kaşıkçı olayına yönelik araştırma raporunu

kuyusunda olduğunu tahmin etmektedir. Kuyudaki suyun boşaltılmasına Suudi makamları izin vermemiştir. Bkz. İbid, s. 89-90.

²⁰ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45776351>, Erişim tarihi: 10.10.2019.

²¹ Suudi yönetimini destekleyen trol hesaplar twitter ve diğer sosyal medya hesapları üzerinden Kaşıkçı'ya hakaretler ediyorlardı. Kaşıkçı aleyhinde “Sen Suud değilsin, sen Türksün. Sen hainsin” şeklindeki paylaşımlar dikkat çekmektedir. Bkz. Ferhat Ünlü; Abdurrahman Şimşek; Nazif Karaman; Cemal Kaşıkçı Cinayetinin Karanlık Sırları, Diplomatik Vahşet, Turkuvaz Kitap, İstanbul, Aralık 2018, s. 279.

²² Bazı yorumcular, CIA'nin Kaşıkçı'ya yönelik suikast planı hakkında önceden bilgi sahibi olduğunu, ancak Suudi yetkilileri köşeye sıkıştırmak için ses çıkarmadığını ve Kaşıkçı'yı uyarmadığını iddia etmektedir. Bkz. Ferhat Ünlü; Abdurrahman Şimşek; Nazif Karaman; Cemal Kaşıkçı Cinayetinin Karanlık Sırları, Diplomatik Vahşet, Turkuvaz Kitap, İstanbul, Aralık 2018, s. 155 ve 205.

Öte yandan İngiliz istihbaratının, Kaşıkçı'nın kaçırılmasının planlandığını öğrendiği ve bunu yapmamaları konusunda Suudi makamları uyardığı yönünde iddialar da mevcuttur. Bkz. Ferhat Ünlü; Abdurrahman Şimşek; Nazif Karaman; Cemal Kaşıkçı Cinayetinin Karanlık Sırları, Diplomatik Vahşet, Turkuvaz Kitap, İstanbul, Aralık 2018, s. 249.

19 Haziran 2019 tarihinde İnsan Hakları Konseyi'nin 41. oturumunda sunmuştur. Raporun hazırlanması sürecinde BM Özel Rapörtörü Agnes Callamard başkanlığındaki bir heyet 28 Ocak-3 Şubat 2019 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Heyette, Barones Helena Kennedy, Duarte Nuno Vieira da yer almıştır.²³ Suudi makamları, soruşturma kapsamında Callamard'ın İstanbul Başkonsolosluğu'na giriş talebini reddetmiş, ayrıca ülkeyi ziyaret talebini geri çevirmiş ve işbirliği yapmayı reddetmiştir.²⁴

A. Rapordaki Tespitler

Callamard, raporunda Kaşıkçı'nın öldürülmesinden Suudi Arabistan devletinin sorumlu olduğunu;²⁵ cinayetten, Veliht Prens de dahil olmak üzere üst düzeyde görevli bazı Suudi yöneticilerin sorumlu olduğuna yönelik yeterli düzeyde inandırıcı delil bulunduğunu;²⁶ Kaşıkçı'nın öldürülmesi olayıyla Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi ve BM Şartı'nın ihlal edildiğini, ayrıca ifade özgürlüğü ve işkence yasağının da ihlal edildiğini; Türk ve Suudi makamlarının yürüttüğü soruşturmanın kanun dışı ölümlerin soruşturulmasına ilişkin uluslararası standartları karşılamak konusunda yetersiz olduğunu; Türk makamlarının krizi derinleştirmemek ve olası mütekabiliyet uygulamalarını bertaraf etmek için KİVS kuralları dışına çıkmamayı tercih ettiğini ve bunun anlaşılabilir olduğunu; Kaşıkçı'nın hayatının risk altında olduğuna ilişkin ABD'nin veya Türkiye'nin önceden bilgi sahibi olduğuna ilişkin yeterli delil bulunmadığını; olaya ilişkin delillerin önemli bölümünün istihbari nitelikte olduğunu, bu yüzden doğruluklarının tam olarak teyid edilmelerinin güçlük arzettiğini; Suudi Arabistan'da 11 kişi hakkında yürütülen yargılamaların uluslararası

²³ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24143&LangID=E>, Erişim tarihi: 06.10.2019.

²⁴ <https://www.aa.com.tr/en/jamal-khashoggi/khashoggi-killing-was-an-international-crime/1511136>, Erişim tarihi: 08.10.2019.

²⁵ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 4.

²⁶ İbid, s. 4.

standartlardan uzak olduğunu, şeffaf olmadığını, yargılananların kimlik bilgilerinin paylaşılmadığını²⁷ belirtmektedir.

B. Rapordaki Eleştiriler

Callamard, raporunda Suudi makamlarının hala Kaşıkçı'nın cesedinin yerini ve akıbetini açıklamamasını; olay yerinde delillerin yok edilmesine yönelik bir temizlik çalışması yapılması nedeniyle Suudi makamlarının iyi niyetle hareket etmemesini; diğer devletlerin ve BM'nin konuya yeterli derecede dahil olmamasını; STK'ların, bazı akademisyenlerin ve devletlerin çağrılarına rağmen Kaşıkçı'nın öldürülmesi olayıyla ilgili uluslararası bir araştırma komisyonu kurulmamasını²⁸ eleştirmektedir.

C. Rapordaki Öneriler

Agnes Callamard, raporunun öneriler bölümünde Suudi Velihaht Prens Muhammed Bin Salman ve diğer sorumlular hakkında yaptırım uygulanması çağrısında bulunmakta²⁹ ve sorumluların yargılanabilmesi için BM tarafından bir ad hoc mahkeme kurulmasını önermektedir.³⁰

IV. ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA KAŞIKÇI CİNAYETİ

Kaşıkçı cinayetinin, uluslararası hukuk normlarının ihlali (Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi hükümleri ve İnsan Hakları hukuku) ve yargılama yetkisi yönünden (Uluslararası Ceza

²⁷ İbid, s. 5,6.

²⁸ İbid, s. 5-8.

²⁹ <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/06/19/u-n-report-firmly-blames-saudi-arabia-for-the-murder-of-jamal-khashoggi/>, Erişim tarihi: 08.10.2019.

³⁰ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 96.

Mahkemesi, ad hoc mahkeme, Türk mahkemeleri veya Suudi mahkemeleri) incelenmesi önem arz etmektedir.

A. Uluslararası Hukuk Normlarının İhlali Yönüyle Kaşıkçı Cinayeti

Diplomasi, bir devletin veya uluslararası hukuk sujesinin dış politikasına ilişkin spesifik eylemler ve yöntemler bütünü olarak tanımlanmaktadır.³¹ Diplomatik dokunulmazlıklar, ilgililerine devletlerarası ilişkilerin uluslararası hukuka uygun şekilde yürütülmesini sağlayan ayrıcalıklar sağlarlar. Bu ayrıcalıklar elçilik ve konsolosluk binalarının dokunulmazlığının yanısıra diplomatik misyonlardaki arşivlerin de gizliliğini içerir.³²

Uluslararası hukuk açısından diplomatik dokunulmazlıklar, taraf ve ilgili devletlere insan onuru ve yaşamına yönelik saldırılardan bağışıklık sağlamaz. Bu çerçevede KİVS konuyu temellendiren çeşitli normlar içermektedir.

1. KİVS Yönüyle Kaşıkçı Cinayeti

Uluslararası hukukta diplomasi ve konsolosluk ilişkilerini düzenleyen iki temel uluslararası sözleşme mevcuttur. 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, diplomatların dokunulmazlık ve ayrıcalıklarını ele almakta, diplomatik misyonların kurulmasına ve bunların işleyişlerine ilişkin esasları düzenlemektedir. Bir diğer uluslararası sözleşme ise 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme, münhasıran konsoloslukların kurulmasını ve işleyişlerini düzenlemekte, ayrıca konsolosluk personeli ve binalarının dokunulmazlıklarını ele almaktadır.³³

³¹ REÇBER, Kamran, *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku*, Dora Yayınları, Bursa, 2011, s. 3-4.

³² İbid s.50,51,114.

³³ Türkiye, 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ile 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'ne taraftır.

Diplomatik misyonlar ile konsolosluk misyonlarının işlevleri arasında bazı farklar bulunmaktadır. Konsolosluklar daha çok ticari ve medeni hukuka ilişkin bazı işlemleri yerine getirmekte görevlidir. Bu çerçevede kendilerine tanınan ayrıcalıklar diplomatik misyonlara göre daha sınırlıdır. Konsoloslar kural olarak diplomasi temsilcisi olarak nitelenmezler ve diplomatik bağışıklıklardan sınırsız şekilde yararlanmazlar. Yargısal bağışıklıkları ise ancak görevlerine ilişkin eylemleriyle sınırlıdır. Diplomatik dokunulmazlık, suç işlemek için tanınan bir hak değildir. KİVS, konsolosluk binasına izinsiz girilemeyeceğini ve binaların izinsiz aranmayacağını öngörmektedir. Ayrıca konsolosluk personelinin, sadece görevleriyle ilgili konularda cezai dokunulmazlıktan yararlanabilmesi öngörülmüştür.³⁴

Kaşıkçı cinayeti, devlet egemenliği ve uluslararası hukuka dair yeni sorun alanlarının doğmasına yol açmıştır. Cinayet, diplomatik misyonların barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesini zedelemiştir. Ayrıca Türkiye'nin egemenliğine ve kamu güvenliğine tehdit oluşturmuştur.

1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin 31. maddesi konsolosluk binaları için dokunulmazlık öngörmektedir. İlgili misyon şefinin rızası olmadan kabul eden devlet makamları konsolosluk binasına giremezler.³⁵ Fakat, acil koruma tedbirleri alınması gereken yangın ve benzeri afet durumlarında giriş muvafakatinin zımnen verildiği kabul edilmektedir.³⁶

Konsolosluk dokunulmazlık ve ayrıcalıkları beş temel kategoride sınıflandırılmaktadır;

- Bina ve arşiv dokunulmazlığı
- Haberleşme serbestliği
- Gümrük ayrıcalığı
- Diğer ayrıcalık ve dokunulmazlıkları³⁷

³⁴ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24143&LangID=E>, Erişim tarihi: 06.10.2019.

³⁵ CAŞIN, Mesut Hakkı, Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları, İstanbul 2019, s.623,624.

³⁶ KİVS Madde 31 - Konsolosluk binalarının dokunulmazlığı.

³⁷ İbid s.114-120.

Türk emniyet makamları, yukarıda sayılan konsolosluk dokunulmazlık ve ayrıcalıkları nedeniyle olay mahallinde doğrudan ve resen arama, elkoyma, delil tespiti yapma ve dokunulmaz alana müdahale etme olanağı bulamamıştır. Kaşıkçı cinayetiyle ilgili olay yeri incelemesi yapabilmek için uzun süre Suudi makamlarının onay vermesini beklemiştir. Suudi makamları, uluslararası toplumun baskısı neticesinde Başkonsolosluk binasının aranmasına sonrasında rıza göstermişlerdir.³⁸ Türk emniyet makamları, sözleşmenin istisnai maddesini geniş yorumlayıp cebren konsolosluga girmiş olsaydı, Suudi makamları da müteakibiyle gereği Suudi Arabistan'daki Türk diplomatik misyonlarını taciz edebilirdi. Bu sebeple, Türk makamlarının böyle bir müdahaleden kaçındıkları anlaşılmaktadır.³⁹

KİVS'in 35. maddesi konsoloslukların haberleşme serbestliğini düzenlemektedir. Buna göre, Konsoloslukun resmi haberleşmesine dokunulamaz, "Resmi haberleşme" deyiminden, konsoloslukla ve konsolosluk görevleriyle ilgili tüm haberleşme anlaşılmaktadır.⁴⁰ Türk istihbarat servisi, Suudi Başkonsoloslugu'nun cinayet planlamasına ilişkin yazışmalarını tespit etmiş, ayrıca buna ilişkin ses kayıtlarını da kaydetmiştir.⁴¹ Bu yazışmaların ve kayıtların, konsoloslukun görevleriyle ilgili olamayacağı açıktır, ancak yine de bu durum yasal olmayan yollarla elde edilen delillerin geçerliliği sorunsalını beraberinde getirmektedir.⁴²

Suudi Arabistan devleti, konsolosluk binasında işlenen cinayetin kanıtlarına ulaşılmasını engellemek amacıyla gecikmeli olarak Konsolosluk binasına giriş izni vererek KİVS'in 31. maddesini açıkça ihlal etmiştir.

KİVS'in 41. Maddesi uyarınca konsolosluk görevlilerinin ağır cezayı gerektiren bir suç işlemesi durumunda yetkili adli makamların kararıyla haklarında gözaltı ve tutuklanma işlemleri yapılması

³⁸ <https://www.thelawyerportal.com/blog/what-does-jamal-khashoggi-murder-mean-for-international-law/>, Erişim tarihi: 08.10.2019.

³⁹ <https://www.thelawyerportal.com/blog/what-does-jamal-khashoggi-murder-mean-for-international-law/> *İbid*, Erişim tarihi: 08.10.2019.

⁴⁰ KİVS Madde 35 - Haberleşme serbestliği .

⁴¹ İstihbarat servislerinin pratikte yaygın şekilde ülkelerindeki yabancı diplomatik misyonları dinledikleri bilinmektedir.

⁴² <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24143&LangID=E> , Erişim tarihi: 06.10.2019.

mümkündür.⁴³ Ancak bu maddeye göre adli işlem yapılabilmesi için konsolosluk çalışanlarını suçlamaya imkan tanıyacak somut delillere erişilmiş olması gerekmektedir. Bir insanın kaçırılması veya öldürülmesi resmi görevin yerine getirilmesi olarak kabul edilemeyeceği için Suudi şüphelilerin dokunulmazlıktan yararlanamayacağı açıktır.

Türk makamlarının bu maddeye dayanarak, Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğu'ndaki yetkilileri tutuklaması mümkün olduğu halde iki devlet arasında siyasi bir kriz yaşanmaması için bundan imtina ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, Başkonsolos Muhammed el-Uteybi olayla ilgili Türkiye içerisinde sorgulanmamış, tutuklanmamış (ve 16 Ekim 2018 tarihinde Türkiye'den ayrılmasına izin verilmiştir. Bu hususlar, BM İnsan Hakları Konseyi Özel raportörü Agnes Callamard tarafından da eleştirilmiştir.⁴⁴ Cinayet kamu görevlileri ve diplomatik dokunulmazlığı olan kişilerin katılımıyla işlendiği için KİVS'in 41. maddesi Suudi makamlarınca ihlal edilmiştir.⁴⁵

KİVS'in 55. maddesi kabul eden devletin kanun ve düzenlemelerine saygıyı konu almaktadır.⁴⁶ Buna göre konsolosluk faaliyetleri yürütülürken ilgili devletin kamu güvenliği ve kanunları ihlal edilmemelidir.⁴⁷ Oysa Suudi yetkililer, Türkiye Cumhuriyeti

⁴³ KİVS Madde 41 Konsolosluk memurlarının kişisel dokunulmazlığı.

⁴⁴ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 63.

⁴⁵ İbid, s. 45.

⁴⁶ KİVS Madde 55 - Kabul eden Devletin kanun ve düzenlemelerine saygı.

⁴⁷ Uluslararası hukukun ihlali bağlamında Kaşıkçı cinayeti, İngiltere'de Mart 2018'de Sergei Skripal ve kızı Yulia Skripal'in, sadece Rus istihbaratının elinde olduğu tahmin edilen bir kimyasal maddeyle zehirlenmeleri olayıyla benzerlikler taşımaktadır. Skripal'ler her ne kadar iyileşmişlerse de kazaen bu maddeyle temas eden bir İngiliz vatandaşı hayatını kaybetmiştir. İngiliz makamları, İngiltere'nin egemenlik hakkının ve kimyasal silahların kullanımının yasaklanması kuralının ihlali nedeniyle Rusya'yı kınamışlardır. Bkz. Marko Milanovic, "[The Murder of Jamal Khashoggi: Immunities, Inviolability and the Human Right to Life](https://www.ejiltalk.org/the-murder-of-jamal-khashoggi-immunities-inviolability-and-the-human-right-to-life/)", <https://www.ejiltalk.org/the-murder-of-jamal-khashoggi-immunities-inviolability-and-the-human-right-to-life-part-i-introduction/>, Erişim tarihi: 15.10.2019.

topraklarında bir infaz gerçekleştirerek KİVS'in 55. maddesini açıkça ihlal etmişlerdir.

2. İnsan Hakları Hukuku İhlalleri Yönüyle Kaşıkçı Cinayeti

İnsan haklarının tarihsel gelişim sürecinde, insani, ahlaki ve hukuki değerler bütünü olarak şekillenen özgürlüklerin tüm insanlık ailesinin birikimi ve ortak tecrübesinin sonucunda elde edildiği kabul edilmektedir.⁴⁸ Seçme ve seçilme hakkı gibi siyasal hak kategorileri sadece vatandaşlar açısından güvence sağlarken, yaşama hakkı, işkence edilmeme hakkı ve adil yargılanma hakkı gibi kategoriler tüm insanlara ayrımsız şekilde herkese tanınması gereken güvencelerdir.⁴⁹

Kaşıkçı cinayeti yönünden yaşama hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, ifade özgürlüğü ve adil yargılanma haklarının ihlal edildiği bir vakıa söz konusudur.

AİHS m. 2 ile Anayasa m. 17/1'deki yaşama hakkını güvence altına alan cümlelerde “herkes” kavramı kullanılmıştır. İnsan hakları metinlerinde “herkes” kavramı kullanıldığından yaşama hakkının sağlamış olduğu teminattan vatandaş olmayanların da yararlanacağı belirlenmesi yapılabilir. Yaşama hakkının devletlere negatif ve pozitif yükümlülükler yüklediği kabul edilmektedir.⁵⁰

Yaşama hakkını ihlal etmeme yönündeki negatif yükümlülüğün yanısıra kamu gücüne yönelik yaşama hakkına yönelik saldırıları önleme direktifi de verilmektedir. Bu direktifin muhatabı somut olayın koşullarına bağlı olarak bir veya birden fazla devlet olabilecektir.⁵¹ Kaldı ki, insan hakları bir uygulama rejimi olduğu kadar bir “evrensel kültür”⁵²

⁴⁸ AKYEŞİLMEN, Nezir, İnsan Hakları, Hukuku, Siyaseti ve Felsefesi, Orion Yay, Ankara 2021, s. 112.

⁴⁹ GÖLCÜKLÜ, A.Feyyaz; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 2002, s. 155, 156.

⁵⁰ SAVCI, Bahri, Yaşam Hakkı ve Boyutları, AÜSBF Yayınları Ankara 1980, s. 81, 82.

⁵¹ ÇİFTÇİOĞLU, Cengiz Topel, Yaşama Hakkı, TBB Dergisi, 2012, 103, s. 144, 145, 146.

⁵² İbid, s. 293.

ve “ortak standart” oluşturma iddiasındadır.⁵³ Bazı siyasal rejimlere tanınan istisnalar bu evrensel kültürü de zedeleyecektir. Diplomasiye bütüncül yaklaşım geliştirildiğinde, elçilik ve konsoloslukların bizi bu standartları koruma ödevi bulunmaktadır.⁵⁴

BM’ye üye olan ve Arap İnsan Hakları Şartı’nı (Arab Charter on Human Rights) kabul eden Suudi Arabistan hem iç hukuku hem uluslararası hukuk bakımından insan haklarına saygı göstermekle yükümlüdür. 22 Mayıs 2004 tarihinde Arap Ligi tarafından kabul edilen Arap İnsan Hakları Şartı’nın 5. maddesine göre, her insan yaşama hakkının korunması ve keyfi olarak bundan mahrum bırakılmama hakkına sahiptir.⁵⁵

Suudi kamu görevlilerince öldürülen Kaşıkçı’nın yaşama hakkı ihlal edilmiştir. Suud rejimine muhalefeti yüzünden hedef alınan bir gazeteci olan Kaşıkçı’nın diplomatik misyon binasında katledilmesinin, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve din ve vicdan özgürlüğü kapsamındaki temel hakların da açık ihlali mahiyetinde olduğu tespiti yapılmalıdır. Ayrıca Kaşıkçı’nın işkenceyle öldürülmüş olması ve cesedinin kayıp olması insancıl hukukun da açıkça ihlali mahiyetindedir.

İdam cezasını kabul eden Suudi rejimi mahkemelerinde, Kaşıkçı cinayeti sanıklarının adil yargılanma haklarının da sağlanamayacağı belirtilmelidir. Ayrıca Suudi rejimi tarafından bazı gerçek failerin dokunulmazlık zırhı altına alınabileceği yönünde makul kanıtlar bulunduğu yukarıda izah edilmiştir.

⁵³ Donnelly, J., Cultural Relativism and Universal Human Rights, Human Rights Quarterly, Vol.6, No.4 1984, s. 400-402.

⁵⁴ TUNCER, Hüner, Küresel Diplomasi, Ümit Yayıncılık Ankara 2006, s. 83.

⁵⁵ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 38; www.refworld.org/docid/3ae6b38540.html, Erişim tarihi: 14.10.2019; www.humanrights.ch/en/standards/other-regions-instruments/arab-charter-on-human-rights/, Erişim tarihi: 14.10.2019.

B. Yargılama Yetkisi Yönüyle Kaşıkçı Cinayeti

1. Uluslararası Ceza Mahkemesi veya Ad Hoc Mahkeme Yoluyla Yargılama

BM, hukuk dışı, keyfi ve toplu infazların önlenmesi amacıyla “Hukuk dışı, Keyfi ve Toplu İnfazların Etkin Şekilde Soruşturulması ve Önlenmesine İlişkin İlkeleri (Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions)⁵⁶ 1989 yılında kabul etmiştir. Bu ilkeleri tamamlamak üzere 1991 yılında “Hukuk dışı, Keyfi ve Toplu İnfazların Etkin Şekilde Soruşturulması ve Önlenmesine İlişkin El Kitabı (Manual on the Effective Prevention and Investigation of Extra-Legal, Arbitrary and Summary Executions)⁵⁷ kabul edilmiştir. BM, sözkonusu el kitabındaki ilkeleri teyit etmek ve genişletmek amacıyla 2016 yılında Potansiyel Hukuk Dışı Ölümlerin Araştırılmasına İlişkin Minnesota Protokolü’nü (Minnesota Protocol on the Investigation of Potentially Unlawful Death) yayınlamıştır.⁵⁸

İnsan hakları hukuku ve yukarıda aktarılan uluslararası hukuk ilkeleri dikkate alındığında Kaşıkçı cinayetiyle bağlantılı olarak faillerin bireysel sorumluluğu, Suudi Arabistan’ın ise devlet sorumluluğu bulunduğu açıktır.⁵⁹ Nitekim Suudi makamları, cinayetin Başkonsolosluk içinde yaşanan bir arbede sonucunda meydana geldiğini 20 Ekim 2018 tarihinde itiraf etmişlerdir.

Prens Salman, cinayeti işleyenlerin kamu görevlisi olması nedeniyle sorumluluğu üzerine aldığı, ancak cinayet talimatının kendisi

⁵⁶ U.N. Doc. E/RES/1989/65 (May 24, 1989).

⁵⁷ U.N. Doc. E/ST/CSDHA/12 (1991).

⁵⁸ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 56 ve <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24143&LangID=E> , Erişim tarihi: 06.10.2019.

⁵⁹ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 47.

tarafından verilmediğini iddia etmiştir.⁶⁰ Olayda her ne kadar Prens Muhammed Bin Selman'ın ismi ön plana çıksa da Kral Selman'ın da bu cinayetin işlenmesi konusunda etkili olduğu kanısı yaygındır.⁶¹ Mevcut veriler ışığında Suudi üst düzey yetkililerin hukuken bu cinayetten sorumlu tutulmaları mümkündür.

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'nin uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden suçlar bakımından yargılama yetkisi kabul edilmektedir.⁶² Cinayetin faillerinin Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) tarafından veya BM tarafından kurulacak bir ad hoc mahkeme tarafından yargılanmaları teorik olarak mümkündür. Sorumluların UCM tarafından yargılanabilmesi için olayın UCM'ye taraf devletlerin birinde gerçekleşmesi veya BM Güvenlik Konseyinin UCM'ye müracaat etmesi gerekmektedir.⁶³ Türkiye ve Suudi Arabistan'ın UCM'ye taraf olmamaları nedeniyle bu olayla ilgili olarak UCM'ye başvurmaları mümkün değildir. Kaldı ki ilgili devletler UCM Statüsü'ne taraf olsalardı bile UCM'nin yargı yetkisi tamamlayıcılık özelliği göstermektedir. Böyle bir imkan bulunsaydı dahi özellikle Suudi makamlarının bunu tercih etmeye yanaşmayacakları açıktır. Bir diğer alternatif olan BM Güvenlik Konseyinin, UCM'ye müracaat etme olasılığı ise uluslararası siyasi denklemler ve çıkarlar nedeniyle güç görünmektedir.

Nitekim bu zorlukları gören BM Özel Raportörü Agnes Callamard, raporunda UCM alternatifi yerine ad hoc mahkeme üzerinde durmuş ve faillerin BM tarafından kurulacak bir ad hoc mahkeme eliyle

⁶⁰ <https://www.hrw.org/news/2019/10/02/saudi-arabia-provide-justice-khashoggi-killing>, Erişim tarihi: 10.10.2019.

⁶¹ <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/06/19/u-n-report-firmly-blames-saudi-arabia-for-the-murder-of-jamal-khashoggi/>, Erişim tarihi: 08.10.2019.

⁶² AZARKAN Ezeli, Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Karşılaştırmalı Analizi, MHB, 2004. s. 225, 226.

⁶³ Scharf, Michael P., "The ICC's Jurisdiction Over the Nationals of Non-Party States: A Critique of the U.S. Position" (2001). Faculty Publications, s. 68-75.

yargılanması önerisinde bulunmuştur.⁶⁴ Keza bunun gerçekleşmesi de BM ve özellikle de BM Güvenlik Konseyi üyelerinin tavrına bağlıdır.⁶⁵

2. Türk ve Suudi Mahkemeleri Arasında Yargı Yetkisi Çatışması

Yargı yetkisinin kullanılması devletlerin egemenliğinin bir ifadesidir. Devletlerin, suçluları yargılaması, muhakeme sonucunda ceza vermesi ve bu cezaları infaz etmesi yargı fonksiyonuna dahil egemenlik yetkileri arasındadır. Devletin yargı yetkisinin alanı ise temelde kendi ülke sınırlarıdır.

TCK'ya göre “Türkiye’de işlenen suçlar hakkında Türk Kanunları uygulanır” (madde 8). Türkiye topraklarında işlenen suçlarla ilgili yargılama yetkisi münhasıran Türk mahkemelerine aittir. Ancak Kaşıkçı cinayetinin konsolosluk binası dahilinde gerçekleşmiş olması ve uluslararası hukuk açısından konsolosluk binalarının o devletin ülkesi kabul edilmesi Türk soruşturma makamlarının müdahale etmesini fiilen sınırlamıştır. Her ne kadar konsolosluk binası Suudi Arabistan ülkesi kabul edilse dahi esasen suç Türkiye topraklarında işlenmiştir. TCK'nın 12. maddesine göre “*Bir yabancı, 13'üncü maddede yazılı suçlar dışında, Türk kanunlarına göre aşağı sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçu yabancı ülkede Türkiye'nin zararına işlediği ve kendisi Türkiye'de bulunduğu takdirde, Türk kanunlarına göre*

⁶⁴ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 96.

⁶⁵ ABD, Suudi Arabistan'la ilişkilerini bozmamak ve bölgedeki çıkarlarını korumak amacıyla cinayet konusunda Suudi makamları zor duruma düşürecek adımlar atmaktan kaçınmayı tercih etmiştir. Bkz. <https://www.thelawyerportal.com/blog/what-does-jamal-khashoggi-murder-mean-for-international-law/>, Erişim tarihi: 08.10.2019 Öte yandan ABD, Magnitsky kanunu kapsamında, Kaşıkçı cinayetine karışan 17 Suudi vatandaşı hakkında yaptırım kararı almıştır. Bkz. Marko Milanovic, “[The Murder of Jamal Khashoggi: Immunities, Inviolability and the Human Right to Life](https://www.ejiltalk.org/the-murder-of-jamal-khashoggi-immunities-inviolability-and-the-human-right-to-life-part-i-introduction/)”, <https://www.ejiltalk.org/the-murder-of-jamal-khashoggi-immunities-inviolability-and-the-human-right-to-life-part-i-introduction/>, Erişim tarihi: 15.10.2019.

cezalandırılır.” Türk mahkemeleri, bu hüküm gereğince cinayet faillerini yargılamaya yetkisine sahiptir.

Cinayet Türkiye toprakları üzerinde işlendiği için Türkiye'nin yargılamaya yetkisine sahip olduğu tezi ileri sürülmüştür.⁶⁶ Ayrıca Türkiye makamları, cinayete karışan 11 kişinin Suudi Arabistan'dan iadesini talep etmiş ve ayrıca 20 kişi hakkında Interpol vasıtasıyla tutuklama kararı çıkartmıştır.⁶⁷

Suudi tarafı, cinayetin işlendiği mekânın Suudi konsolosluk binası olması sebebiyle Suudi toprağı sayılması gerektiğini iddia etmişlerdir. Ayrıca faillerin Suudi vatandaşı olması ve maktulün Suudi vatandaşı olması nedeniyle Suudi makamlarının yargılamaya yetkisine sahip olduğu savını ileri sürmüşlerdir.

Anayasa'nın 90. Maddesinde, insan haklarına dair uluslararası anlaşmaların diğer konulara ilişkin uluslararası sözleşmelerden üstünlüğü hüküm altına alınmaktadır. Türkiye'nin KİVS'in cevaz vermemesi durumunda dahi, insan haklarına ilişkin Evrensel Bildirge, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ile güvence altına alınmış olan insan haklarını korumak üzere konsolosluk binasındaki bir cinayeti önleme, failleri yakalama ve sanıklar hakkında adil yargılamayı bizzat yapma yetkisinin olduğu kabul edilmelidir.

⁶⁶ Türkiye, geçmişte Irak'ın İstanbul Başkonsolosluğu'daki bir personelin işlediği cinayet nedeniyle yargılama yapmıştır. Irak'ta Kerkük-Erbil yolu üzerindeki Altınköprü'de 102 Türkmen'in katledilmesini protesto etmek isteyen Türkmenler, 5 Nisan 1991'de İstanbul Beyoğlu'ndaki Irak Başkonsolosluğu binasına yürümüş, göstericilerden bazıları konsolosluk binasını taşlamışlardı. Konsolosluk binasının içinden göstericilere ateş edilmiş; göstericilerden Nejdet Bakkaloğlu ve Yılmaz Hacı Sait isimli kişiler hayatını kaybetmiştir. Türk polisi, Ayad Faik Taha adındaki konsolosluk görevlisini gözaltına almış, kullandığı silahı da teslim almıştır. 10 Mart 1992'de yargılandığı Türk mahkemesi tarafından idam cezasına çarptırılan Faik Taha, “tahrik” indirimi nedeniyle 30 yıl hapis cezası almış, 8 ay Türkiye'de hapis yattıktan sonra özel bir anlaşmayla Irak'a teslim edilmiştir. Bkz. Ferhat Ünlü; Abdurrahman Şimşek; Nazif Karaman; Cemal Kaşıkçı Cinayetinin Karanlık Sırları, Diplomatik Vahşet, Turkuvaz Kitap, İstanbul, Aralık 2018, s. 14.

⁶⁷ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24143&LangID=E>, Erişim tarihi: 06.10.2019.

3. Türkiye ve Suudi Arabistan'daki Yargı Kararlarının İncelenmesi

Uluslararası kamuoyu baskısı sonucunda Suudi makamları, Kaşıkçı cinayetine karışan 11 kişi hakkında bir yargılama süreci başlatmıştır. Ancak, yargılananların kimliklerinin açıklanmaması, yargılama sürecinin şeffaf olmaması ve ölüm cezasının varlığı adil yargılama ilkelerine uygun bir yargılama yapılamayacağı yönünde haklı endişelere yol açmıştır.⁶⁸ Suudi makamlarının 11 sanık hakkında yaptığı yargılama sonucunda cinayete karıştığı iddia edilen 5 kişi hakkında idam cezası ve 3 kişi hakkında da çeşitli süreli hapis cezaları verilmiştir. Ancak Suudi makamları, ilgililerin kimlik bilgilerini paylaşmamıştır. Ayrıca, Velihaht Prens Selman'ın danışmanı Kahtani, eski İstanbul Başkonsolosu Uteybi ve eski istihbarat başkan yardımcısı Ahmed El Asiri hakkında delil yetersizliği nedeniyle işlem yapılmadığı açıklanmıştır.⁶⁹ Nitekim Suudi makamlarının yürüttüğü bu yargılama süreci ve bu sürecin sonunda yapılan açıklamalar uluslararası kamuoyu tarafından konunun kapatılması ve göstermelik bir yargılama girişimi olarak algılanmıştır.⁷⁰

Cinayete ilişkin olarak Türkiye de Suudi Arabistan da hukuki süreci yürütmeye yetkili olduklarını iddia etmişlerdir. İki devletin ülkesinde de konuya ilişkin yargılama süreçleri başlatılmış; Suudi Arabistan'daki ilk derece yargılaması sonuçlandırılmıştır. Bu tür yargı yetkisi çatışmalarında hangi devlet mahkemesinin öncelikli olarak yargılama yetkisine sahip olduğuna ilişkin uluslararası hukukta açık bir kural bulunmamaktadır.⁷¹ Bu nedenle her iki taraf da yargılama yetkisinin kendisine ait olduğu hususunda ısrar edebilmektedir. Bu çekişmenin sonlandırılması tarafların uzlaşmasını veya uluslararası bir yargı merciinin bu konuda açık bir karar vermesini gerektirmektedir. Yapılan

⁶⁸ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24143&LangID=E>, Erişim tarihi: 06.10.2019.

⁶⁹ <https://www.cnn.com/cnn/2019/12/23/middleeast/saudi-arabia-jamal-khashoggi/intl/index.html>, Erişim tarihi: 24.12.2019.

⁷⁰ Ibid, Erişim tarihi: 24.12.2019.

⁷¹ Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1, s. 77-78.

müzakereler sonucunda dava konusu dosyanın incelenmesi hususunda Türk ve Suudi makamları arasında bir uzlaşmaya varılmıştır.

Türkiye ve Suudi Arabistan arasında 2022 yılı başından itibaren yaşanan siyasi yakınlaşma, yargılamaya süreci konusunda da etki doğurmuştur. Türkiye’den Kaşıkçı cinayeti dosyasının “uluslararası nezaket ilkesi” kapsamında Suudi makamlarına devredilmesi talep edilmiştir. Başsavcı Suud Bin Abdullah El – Muceb’in İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesine hitap ettiği 13 Mart 2022 tarihli yazısında, konuyla ilgili yargılamanın Suudi Arabistan’da tamamlandığı⁷² ve “*Bir kişinin aynı suçtan iki defa yargılanmasının mümkün olmaması*” yasal ilkesi gereği dosyanın devri ve Türkiye’de yargılanan 26 kişinin isminin kırmızı bülten listelerinden çıkartılması talep edilmiştir. Ayrıca, “*Davanın devri durumunda dava ve davadaki iddialar değerlendirilecek ve sonucunda Türk adli makamlarına bilgi verilecektir.*”denilmiştir.⁷³ Söz konusu talep Türk Adalet Bakanlığı’na uygun görülmesi ve dosyadaki yargılama yetkisi Suudi Arabistan devletine devredilmiştir.

Kaşıkçı’nın Türk vatandaşı nişanlısı Hatice Cengiz, söz konusu devir kararı Nisan 2022’de itiraz etmiştir. İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesi, İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesince açıklanan davanın durdurulması ve dava dosyasının Suudi Arabistan yetkili makamlarına devrine yönelik hükme yapılan itirazı değerlendirmiştir. Mahkeme, Adalet Bakanlığı tarafından verilen kovuşturmanın Suudi Arabistan adli makamlarına devrinin uygun görülmesi kararının merkezi makamın takdir yetkisi kapsamında olduğunu belirtmiş ve mahkemenin Bakanlığın kararını denetleme yetkisi olmadığını kaydetmiştir. Kararda ayrıca, dava konusu olayda “kasten öldürme” suçunun iddia edilmesi ve sanıkların yabancı devlet vatandaşı olmaları nedeniyle Türkiye’de hazır

⁷² Türkiye’de 26 kişi yargılanırken, Suudi Arabistan’da 11 kişi hakkında adli yargılama yapılmıştır. Suudi Arabistan Başsavcılığı, Türkiye’de adı geçen diğer 11 şüpheli hakkında delil yetersizliği nedeniyle adli işlem yapılmadığını ifade etmiştir. bkz. <https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sardan-buyutec/t-24-belgeye-ulasti-kasikci-dosyasi-uluslararasi-nezaket-gerekcesiyle-s-arabistan-a-devredilmis-cinayet-40-mg-do-iz-la-islenmis,34986>, Haber tarihi: 18.04.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.

⁷³ <https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sardan-buyutec/t-24-belgeye-ulasti-kasikci-dosyasi-uluslararasi-nezaket-gerekcesiyle-s-arabistan-a-devredilmis-cinayet-40-mg-do-iz-la-islenmis,34986>, Haber tarihi: 18.04.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.

bulundurulamadıkları gibi adli yardımlaşma yoluyla da savunmaları alınamadığı için ilgili koşullar gerçekleştiğinden İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesinin kararının usul ve yasaya uygun bulunduğu belirtilmiştir. Oy çokluğuyla alınan karara, mahkeme başkanı 4 sayfalık muhalefet serhi koyarak, kararın 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu'na aykırı olduğunu değerlendirmiştir.

Dosya kapsamı dikkate alındığında, davanın Suudi Arabistan'a devrinin Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmesine aykırı düşeceğini belirten mahkeme başkanı, ayrıca devir kararının kamu vicdanını yaralar nitelikte olduğunu ifade etmiştir. İddianamede, “Cemal Kaşıkçı'nın muhalif tavrı nedeniyle Suud yetkililer tarafından ölümlü tehdit edildiği, kendisine zarar veremeyecekleri inancıyla Türkiye'de bulunduğu ve bunu yakın çevresine söylediğine” yer verildiğini bildiren başkan, karara aşağıda kısmen aktarıldığı şekilde bir serh düşmüştür.

“Cemal Kaşıkçı'nın ülkemizde bulunduğu sürece canı, malı ve ırzı halkımızın, dolayısıyla devletimizin tekeffülü altındadır. Suud yetkililerinin ülkemizde Cemal Kaşıkçı'ya karşı gerçekleştirdikleri pervasız ve hunharca cinayet, ülkemizin 'emin belde' vasfına, devletimizin onur ve saygınlığına büyük bir saldırdır. Bu eylem nedeniyle kamu düzeni ciddi bir şekilde zarar görmüştür. Eylemi gerçekleştiren failerin bulunup yargılanması, eylemleri ile mütenasip müeyyide uygulanması suretiyle sarsılan kamu düzenininin tamiri elzemdir..”⁷⁴

Kaşıkçı'nın nişanlısı Hatice Cengiz, Bakanlığın davanın devrini uygun bulduğu yazısına karşı Ankara 14'üncü İdare Mahkemesi'nde dava açmış,⁷⁵ ayrıca bahse konu devir kararı sonrasında Hatice Cengiz dosyanın devrinin Anayasa'nın 17. maddesi ve AİHS 2. ve 3.

⁷⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/kasikci-cinayeti-dava-dosyasinin-suudi-arabistana-devrine-itiraz-reddedildi/2570568>, Haber tarihi: 22.04.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.

⁷⁵ <https://www.diken.com.tr/kasikcinin-nisanlisi-bu-kez-aymye-basvurdu/>, Haber tarihi: 24.05.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.

maddelerinin ihlali mahiyetinde olduğu gerekçesiyle Mayıs 2022’de Anayasa Mahkemesi’ne de itiraz başvurusunda bulunmuştur.⁷⁶

Anayasal demokrasilerde hukuk devleti olmanın gerektirdiği asgari standartlar oluşmuştur.⁷⁷ Belirtilen asgari standartları yok sayan bu gibi siyasal yapıların, devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesi için tanınan ayrıcalıklardan yararlanmasını engelleyecek uluslararası normlar konulmalıdır. Somut olayda bir dokunulmazlığın kötüye kullanılması örneği olarak Suudi Arabistan’ın hukuksuz uygulamalarla dolu bir süreç işlettiği görülmektedir. Suudi makamları baştan itibaren Türkiye’nin olaya etkin müdahale etmesini engelleyen bir tutum izlemiştir. Ancak yargı yetkisinin Suudi Arabistan’a devredilmesinin Türkiye açısından sorunun çözümünü daha da güçleştirdiği görülmektedir. Zor davalar olarak nitelenen ve olayın siyasal yönünün ağır bastığı bu gibi yargılamalarda ölçülü bir denetim sağlanamamaktadır. “Yargı bağımsızlığı” ve “uluslararası sözleşmelere bağlılık” ilkelerine bu yargılama süreçlerinde de işlerlik kazandırılması gerekmektedir.

4. Kaşıkçı Olayında Uluslararası Hukuk Açısından Sorumluluk

Türkiye ve Suudi Arabistan makamları arasında Kaşıkçı cinayeti nedeniyle oluşan siyasal krizi önleme sonucu doğursa da uluslararası hukuk, insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkeleri açısından oldukça sorunlu bir netice ortaya çıkmıştır. İnsani güvenlik ve adil yargılama ilkeleri uluslararası kamuoyu önünde işlenen tasarlanmış bir cinayetin cezasız kalmaması üzerine kuruludur. İnsan hakları konusunda Türkiye’nin ulusal ve uluslararası mevzuatı bu gereklilikleri önemli ölçüde karşılamaktadır.

İnsan haklarının uluslararası bir koruma kalkanına kavuşturulması yönünde özellikle bölgesel kuruluşlar nezdinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.⁷⁸ Uluslararası hukukta bir siyasal yapının devlet olarak

⁷⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/cemal-kasikcinin-nisanlisi-hatice-cengiz-anayasa-mahkemesine-basvurdu/2596588>, Haber tarihi: 24.05.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.

⁷⁷ TURHAN, Mehmet. Anayasamız ve Demokratik Toplum Duzeninin gerekleri’. *Anayasa Yargisi*, 1991, 8, s. 415.

⁷⁸ DIPLOCK, Lord Justice; ÖZMAN, M. Aydoğan. Ulusal ve Uluslar-Üstü Hukuk Sistemlerinin Geçişmesi (Interpenetration. *Ankara Üniversitesi*

tanınması için mutlaka “hukuk devleti olması gerektiğine” dair bir koşul mevcut değildir. Sürekli insan topluluğu, sınırları belirlenmiş ülke, etkin siyasal yönetim ve diğer devletlerle ilişkiye girme yeteneği devlet statüsünün elde edilmesi için yeterli olmaktadır.⁷⁹ Ancak küreselleşme ile birlikte uluslararası sistemin insan odaklı bir yapıya evrilmesi yönünde bir dönüşüm yaşanmaktadır. Özellikle “İnsani güvenlik” merkezli çözümler, bu gelişimi hızlandıracak bir potansiyel taşımaktadır. İnsani güvenlik yaklaşımında, devlet güvenliğinin dışında insan hakları da öncelenmektedir.⁸⁰

Kaşıkçı cinayetinden dolayı “devlet sorumluluğu” konusunda iki ayrı durumun incelenmesi gereklidir. Bu kapsamda doğrudan devlet sorumluluğu ve Ultra Vires sorumluluğun değerlendirilmesi uygun olacaktır.

A. Doğrudan Devlet Sorumluluğu

Kaşıkçı cinayetinde ilk incelenecek olasılık, olayın Suudi Arabistan devletinin talimatıyla ve kendi kamu görevlileri tarafından işlenen bir cinayet olarak nitelenmesi durumudur. Olayın bu kapsamda değerlendirilmesi halinde Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun (UHK) devlet sorumluluğu maddelerinin uygulanması gündeme gelecektir. UHK madde 2’de uluslararası hukuka göre bir devlete izafe edilebilen ve o devletin bir uluslararası yükümlülüğü ihlal ettiği durumlarda, ilgili eylem “uluslararası hukuka aykırı eylem” olarak nitelenmektedir.⁸¹ Kaşıkçı cinayetinde, Suudi Arabistan makamlarının süreç içerisindeki tutumu incelendiğinde doğrudan devlet sorumluluğu olan bir eylemin olduğuna dair kuvvetli şüphe bulunmaktadır. UHK madde 8, uluslararası hukuka aykırı bir eylemin faillerinin bir devletin yönlendirmesi, talimatı ve kontrolü altında hareket ettiği durumlardaki doğrudan sorumluluğunu tanımlamaktadır. Suudi Arabistan devletinin uluslararası ve ulusal yargı

Hukuk Fakültesi Dergisi, 1980, 37.1, s. 190.

⁷⁹ AKSAR, Yusuf, *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk*, 2. Baskı Ankara 2021, s. 233, 234.

⁸⁰ ALAMEŞE, Yahya, *İnsani Güvenlik Perspektifinden Uluslararası Hukuk*, *DSJOURNAL*, Mayıs 2022, s. 54, 55.

⁸¹ SHAW, Malcolm N, *Uluslararası Hukuk*, TÜBA Yayınları, Ankara 2017, s. 565-568.

makamlarınca doğrudan kusurlu bulunması halinde, devletin uluslararası hukuktan kaynaklı sorumluluğu cihetine gidilebilecektir.

B. Kaşıkçı Cinayeti'nin Ultra Vires Eylem Olma Olasılığı

Ultra Vires ilkesi kısaca “yetki aşımı” anlamına gelen ve uluslararası hukuk dışında farklı hukuk dallarında da uygulaması olan bir prensiptir.⁸² Resmi görevlilerin kendi yetki sınırları dışında hareket ederek eyleme geçtikleri durumlar için devletlerin sorumluluğuna dair UHK madde 7'nin uygulanması söz konusu olacaktır. Buna göre kamu gücünü kullanan devlet görevlilerinin kendilerine verilen emir ve talimatları aşmaları halinde dahi, bu “ultra vires” eylemden dolayı ilgili devletin uluslararası hukuktan kaynaklı sorumluluğu oluşacaktır.⁸³ Kaşıkçı suikastının Suudi makamlarının doğrudan talimatıyla işlenmemiş olması olasılığında dahi, Suudi devlet görevlilerinin bu eyleminden dolayı, Suudi Arabistan devletinin sorumluluğu cihetine gidilebilecektir.

V. SONUÇ

Kaşıkçı olayı, bir diplomatik misyondaki dokunulmazlık yetkisine güvenen devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilen bir cinayet olması sebebiyle geleneksel kalıpları sarsan bir etki doğurmuştur. Uluslararası hukukun devletleri merkeze alan geleneksel yapısı, bu olaya acil ve etkin müdahale imkanını kısıtlamıştır. Devletlerin yaşama hakkının koruma ve yargısız infazdan kaçınma ödevi bulunmaktadır.⁸⁴ Hukuk

⁸² SERDER, Selen, Anonim Şirketlerin Ehliyeti (Özellikle Ultra Vires Doktrini ile Sınırlandırılması), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s.48-49; KIRDIM, Şahin Eray: "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Ultra Vires Kararlarının Sınırları Ve Yargısal Denetimi." *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 1: s. 31-72.

⁸³ SHAW, İbid, s. 568.

⁸⁴ DUVAN, Ayşe Özkan. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2018, 24.2, s. 660-681.

devleti olan bir ülkede, hukuksuzluğu ilke edinmiş rejimlerin dokunulmaz alanları olmamalıdır. Uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat yoluyla bu saldırılar karşısında insan hakları odaklı bir koruma mekanizması oluşturulması gerekmektedir.

Devlet ve devletlerin oluşturduğu uluslararası örgütlerin temelini insan unsuru oluşturmaktadır. İnsan onuru ve insan haklarının korunması uluslararası anlaşmalarla teminat altına alınmış en üstün amaçtır.⁸⁵ Otorite ve özgürlük çatışmasının yaşanmasını engelleyecek olan, kamu düzeni ve insani güvenliğin esas alındığı uluslararası anlaşmaları her olayda istisnasız ve kesintisiz şekilde uygulamaktır.

Kaşıkçı cinayetinin işlenmesi ve sonrasındaki yargılama süreçlerinde uluslararası anlaşmalar ve uluslararası insan hakları ilkelerine aykırı bir sonuç ortaya çıkmıştır. Uluslararası kamuoyunda böylesine infial uyandıran bir suçun tüm yönleriyle aydınlatılmamış olması ve bazı failerin cezasız kalması hukuki güvenliği sarsacak niteliktedir. Uluslararası hukuk mekanizmalarının devreye girmesini BM ve BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin bu konuda atacağı adımlar belirleyecektir.

BM İnsan Hakları Konseyi tarafından Kaşıkçı cinayetiyle ilgili hazırlatılan rapor, Suudi yöneticilere yaptırım uygulanmasını ve sorumluların ad hoc bir mahkeme eliyle yargılanmasını önermektedir. Suçun işleniş biçimi, suçluların kimlik ve görevleri ile suçun işlendiği yerin diplomatik dokunulmazlığı bulunan resmi bir mekân olması birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası kurum ve kuruluşların bu soruşturma ve kovuşturma aşamalarını takip etmeleri ve özellikle Suudi Arabistan devletine uluslararası hukuka riayet etmesi yönünde baskı yapmaları önem taşımaktadır. Suudi Arabistan da dahil tüm devletlerin uluslararası sözleşmelerle teminat altına alınmış uluslararası hukuk kurallarını uygulama ve insan haklarını ihlal etmeme zorunluluğu bulunmaktadır.

Türkiye'nin ve BM yetkili organlarının, sorumluların yargı önüne çıkarılması için işbirliği içinde çalışmaları önem arz etmektedir. Ulusal güvenlik, uluslararası güvenlik ve uluslararası toplum arasındaki meşruiyet bağının temeli hukuka dayanmalıdır. İnsanlık, tarihsel ve

⁸⁵ GÖREN, Zafer, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın Temel İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru, *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2007/2, S.12, s. 24.

kültürel birikimiyle uluslararası hukuk kaynaklarına dayanan bir düzen oluşturmuştur. Uluslararası siyasal düzenin sağlanmasında devletlerin politik çıkarlarına dayalı ilişkilerin bozulmamasına öncelik verildiği ve bu tip krizlerin çözümünde uluslararası kurumların etkin rol alamadığı gözlenmektedir. Bunun sonucunda uluslararası sözleşmelerin yürütülmesinde, insani güvenliği sağlayan temel ilkelerin uygulanmasında ve uluslararası anlaşmalarla teminat altına alınmış insan haklarının korunmasında zafiyetler oluşmaktadır.⁸⁶

Elçilik ve konsolosluk binalarının dokunulmazlığı belli konularda dar yorumlanmalıdır. Özellikle insan onuruna ve insan yaşamına yönelik ciddi saldırılar karşısında toprak sahibi devlete olağanüstü müdahale yetkisi tanınmalıdır. Kaşıkçı olayında Türkiye'ye olağanüstü müdahale yetkisi tanınmış olsaydı, cinayetin engellenmesi ve en azından soruşturmanın karartılmamış deliller doğrultusunda (adil yargılama ilkelerine uygun) sürdürülmesi mümkün olabilirdi. Nitekim Anayasa'nın 90. Maddesi insan haklarına dair sözleşmeleri, diğer uluslararası sözleşmelerden görece üstün tutmaktadır. Dolayısıyla bu olay karşısında Türk makamları; diplomatik koruma sağlayan anlaşmaları esas almak yerine, insan haklarının korunması yükümlülüğü getiren insan haklarına dair sözleşmeleri önceleyen bir tutum geliştirebilirdi.

Kaşıkçı cinayeti gibi toplumda infial uyandıran politik cinayetler, demokratik toplum düzeni ve hukukun üstünlüğü ilkesi için ciddi tehdit oluşturmaktadır. Bunlara ilişkin yargılamaların uluslararası kamuoyunun güvenini sağlayacak uluslararası genel mahkemelerde veya ad hoc mahkemelerde yapılması ve bu muhakeme süreçlerinde uluslararası insan hakları ilkelerinin istisnasız şekilde uygulanması önemli bir gerekliliktir.

⁸⁶ ILGAZ, Deniz, İnsani Güvenlik Doktrini: Avrupa'da ve Türkiye'de, TASAM Dergisi, 2020, s. 577.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKSAR, Yusuf, Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk, Seçkin Yayınları 2. Baskı Ankara 2021.

AKYEŞİLMEN, Nezir: İnsan Hakları, Hukuku, Siyaseti ve Felsefesi, Orion Yay, Ankara 2021, s.112.

AYBAY Rona: Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk, İş Bankası Yayınları, 2009.

CAŞIN, Mesut Hakkı: Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları, Yeditepe Üniversitesi Yayınları İstanbul 2019.

GÖLCÜKLÜ, A.Feyyaz; GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.

PAZARCI Hüseyin: Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.

REÇBER Kamuran: Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku, Dora Yayınları, Bursa, 2011.

SAVCI, Bahri, Yaşam Hakkı ve Boyutları, AÜSBF Yayınları Ankara 1980.

SERDER, Selen, Anonim Şirketlerin Ehliyeti (Özellikle Ultra Vires Doktrini ile Sınırlandırılması), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

SHAW, Malcolm N, Uluslararası Hukuk, TÜBA Yayınları, Sekizinci Baskı Ankara 2017.

TUNCER, Huner, Küresel Diplomasi, Ümit Yayıncılık Ankara 2006.

ÜLÜ Ferhat, ŞİMŞEK Abdurrahman ve KARAMAN Nazif: Cemal Kaşıkçı Cinayetinin Karanlık Sırları, Diplomatik Vahşet, Turkuvaz Kitap, İstanbul, Aralık 2018.

MAKALELER

ALAMEŞE, Yahya: İnsani Güvenlik Perspektifinden Uluslararası Hukuk, DSJOURNAL, Mayıs 2022.

- AZARKAN Ezeli: Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Karşılaştırmalı Analizi, MHB, 2004.
- DIPLOCK, Lord Justice; ÖZMAN, M. Aydoğan. Ulusal Ve Uluslar-Üstü Hukuk Sistemlerinin Geçişmesi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1980, 37.1: 179-191.
- DONNELLY, J.: Cultural Relativism and Universal Human Rights, *Human Rihts Quarterly*, Vol.6, No.4 1984: 400-419.
- DUVAN, Ayşe Özkan. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2018, 24.2: 660-681.
- ÇİFTÇİOĞLU, Cengiz Topel: Yaşama Hakkı, *TBB Dergisi*, 2012(103) ss.137-168.
- GÖREN, Zafer, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın Temel İlkesi: Dokunulmaz İnsan Onuru, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2007/2, S.12: 21-37.
- ILGAZ, Deniz, İnsani Güvenlik Doktrini: Avrupa'da ve Türkiye'de, *TASAM Dergisi* 2020
- KIRDIM, Şahin Eray: "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Ultra Vires Kararlarının Sınırları Ve Yargısal Denetimi." *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 1: 31-72.
- MİLANOVIĆ, Marco: [The Murder of Jamal Khashoggi: Immunities, Inviolability and the Human Right to Life](https://www.ejiltalk.org/the-murder-of-jamal-khashoggi-immunities-inviolability-and-the-human-right-to-life/)", <https://www.ejiltalk.org/the-murder-of-jamal-khashoggi-immunities-inviolability-and-the-human-right-to-life-part-i-introduction/>, Erişim tarihi: 15.10.2019
- SCHARF, Michael P: The ICC's Jurisdiction Over the Nationals of Non-Party States: A Critique of the U.S. Position (2001). Faculty Publications.
- TURHAN, Mehmet, Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri, *Anayasa Yargısı*, 1991, 8: 401-420.

RAPORLAR VE SÖZLEŞMELER

Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 19 June 2019, Human Rights Council, Forty-first session, A/HRC/41/CRP.1

Arap İnsan Hakları Şartı, 22 Mayıs 2004.

U.N. Doc. E/ST/CSDHA/12 (1991).

Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, 18 Nisan 1961.

Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, 24 Nisan 1963.

U.N. Doc. E/RES/1989/65 (May 24, 1989).

İNTERNET KAYNAKLARI

Turan Kışlakçı: “Bize ulaşan bilgi öldürüldüğü yönünde”, www.hurriyet.com.tr, 7 Ekim 2018, Erişim tarihi: 01.10.2019.

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24143&LangID=E>, Erişim tarihi: 06.10.2019.

<https://www.aa.com.tr/en/jamal-khashoggi/khashoggi-killing-was-an-international-crime/1511136>, Erişim tarihi: 08.10.2019.

<https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/06/19/u-n-report-firmly-blames-saudi-arabia-for-the-murder-of-jamal-khashoggi/>, Erişim tarihi: 08.10.2019.

<https://www.thelawyerportal.com/blog/what-does-jamal-khashoggi-murder-mean-for-international-law/>, Erişim tarihi: 08.10.2019.

<https://www.hrw.org/news/2019/10/02/saudi-arabia-provide-justice-khashoggi-killing>, Erişim tarihi: 10.10.2019.

<https://news.un.org/en/story/2019/06/1040951>, Erişim tarihi: 10.10.2019.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45776351>, Erişim tarihi: 10.10.2019.

www.refworld.org/docid/3ae6b38540.html, Erişim tarihi: 14.10.2019.

www.humanrights.ch/en/standards/other-regions-instruments/arab-charter-on-human-rights/, Erişim tarihi: 14.10.2019.

<https://www.setav.org/kasikci-olayi-ve-turkiyenin-egemenlik-haklari/>,
Erişim tarihi: 02.11.2019.

<https://www.yaider.org/cemal-kasikci-olayinin-degerlendirmesi/>, Erişim
tarihi: 12.11.2019.

<https://ankasam.org/kasikci-hadisesi-ve-diplomatik-kurumlar/>, Erişim
tarihi: 14.11.2019.

<https://www.cnn.com/cnn/2019/12/23/middleeast/saudi-arabia-jamal-khashoggi/intl/index.html>, Erişim tarihi: 24.12.2019.

<https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sardan-buyutec/t-24-belgeye-ulasti-kasikci-dosyasi-uluslararası-nezakət-gerekçesiyle-s-arabistan-a-devredilmiş-cinayet-40-mg-doğ-la-islenmiş,34986>, Haber tarihi: 18.04.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.

<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/kasikci-cinayeti-dava-dosyasinin-suudi-arabistana-devrine-itiraz-reddedildi/2570568>, Haber tarihi: 22.04.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.

<https://www.diken.com.tr/kasikcinin-nisanlisi-bu-kez-aymye-basvurdu/>,
Haber tarihi: 24.05.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.

<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/cemal-kasikcinin-nisanlisi-hatice-cengiz-anayasa-mahkemesine-basvurdu/2596588>, Haber tarihi: 24.05.2022, Erişim tarihi: 19.06.2022.